

WACŁAW MARMON

Szkoły powszechne nowosądeckie w okresie międzywojennym (1918–1939)

Niepodległość państwowa uzyskana w 1918 r. postawiła przed nowo kreowanymi władzami szereg trudnych problemów wynikłych nie tylko z przebytej wojny, ale też z dotychczasowego rozdziału terytorialnego i administracyjnego ziem należących niegdyś do Polski. Trudności unifikacyjne w całej okazałości pojawiły się też przed polską oświatą.

Nowy Sącz usytuowany dotąd w galicyjskim systemie szkolnym, posiadającym autonomię narodową, znalazł się – podobnie jak pozostała część ziem byłego zaboru austriackiego – w stosunkowo korzystnej sytuacji w porównaniu z pozostałymi częściami odrodzonego państwa. Kształtujące się po latach niewoli państwo potrzebowało jednakże nowego systemu oświatowego, należało więc niezwłocznie przystąpić do przebudowy dotychczasowej rzeczywistości szkolnej. Nie obyło się to jednak bez oporów, szczególnie ze strony czynników dążących do utrzymania w szkolnictwie odrębności ustrojowych i programowych¹. Wprowadzaniu daleko idących zmian nie sprzyjała sytuacja niepewności i zagrożenia, w jakiej znalazło się państwo na progu niepodległego bytu, toteż pierwsze rozporządzenia szkolne miały charakter zachowawczy i przejściowy.

W tym duchu utrzymane zostało rozporządzenie Polskiej Komisji Likwidacyjnej z dnia 7 listopada 1918 r., zachowujące w mocy dotychczas obowiązujące na terenach Galicji i Śląska Cieszyńskiego przepisy szkolne, wydane przez zaborcę i władze samorządowe².

Sankcjonowana przez władzę państwową zwierzchność szkolna bylej Galicji – Rada Szkolna Krajowa rozpoczęła przebudowę oświaty od zmian programowych, które polegały głównie na usunięciu języka niemieckiego, dotąd przedmiotu obowiązkowego w klasach III i IV szkół ludowych. Uzyskane godziny lekcyjne proponowano przeznaczyć na naukę historii i przyrody kraju ojczystego. Równocześnie zalecono położyć szczególny nacisk na naukę języka i literatury polskiej. a przy

¹ K. Trzebiatowski, *Szkolnictwo powszechne w Polsce w latach 1918–1932*, Wrocław 1970, s. 110–111.

² Dziennik Rozporządzeń Polskiej Komisji Likwidacyjnej, 1918, nr 1, poz. 7.

korzystaniu z dotychczasowych podręczników i czytanek, które na razie nadal miały obowiązywać, polecano opuszczać te partie tekstu, celem których było budzenie wśród uczniów proaustriackich uczuć i przywiązania do Habsburgów³. Do wprowadzania powyższych zmian przystąpiono z entuzjazmem i z dużym zaangażowaniem, co zostało skrętnie odnotowane w pozostałych z tamtych czasów kronikach i sprawozdaniach szkolnych⁴. Uczących wraz z całym nadzorem pedagogicznym zobowiązano do złożenia nowej przysięgi służbowej, co ze względu na treść samej noty – wokół której wywiązała się polemika⁵ – przybierało różne formy. Kronikarz Szkoły Powszechnej im. Tadeusza Kościuszki, znajdującej się wówczas na przedmieściach Nowego Sącza (w Dąbrówce Polskiej) napisał o tym wydarzeniu:

„W dniu 23 listopada (1918 r.) złożyło tutejsze grono nauczycielskie przez podanie ręki przyrzeczenie na wierność Państwu Polskiemu na ręce inspektora okręgowego Leona Barbackiego w biurze Rady w Nowym Sączu”⁶.

W pierwszych latach niepodległości rozmieszczenie i struktura organizacyjna szkolnictwa powszechnego na terenie województw południowych nie uległa poważniejszej reorganizacji i rozbudowie. Stan ten wywołany był przede wszystkim zniszczeniami wojennymi, poborem nauczycieli do wojska, zajmowaniem budynków szkolnych na cele wojskowe, przenoszeniem się nauczycieli na tereny będące kiedyś pod innymi zaborami, czy też na skutek polityki państwowej, kładącej większy nacisk na rozwój szkolnictwa w byłym Królestwie⁷.

Z posiadanych informacji wynika, że wszystkie szkoły ludowe funkcjonujące w Nowym Sączu przed wybuchem I wojny światowej podjęły swoją działalność w odrodzonym państwie⁸. (Zob. tab. 1). Spowodowane niedawną wojną braki

³ Dziennik Urzędowy Rady Szkolnej Krajowej, 1918, nr 11, poz. 431.

⁴ Wszystkie kroniki i sprawozdania, którymi autor dysponował przygotowując niniejsze opracowanie, odnotowały fakt usunięcia języka niemieckiego ze swoich planów nauczania. Zob. też: Z. Ruta, *Szkolnictwo powszechne, średnie ogólnokształcące i pedagogiczne w Tarnowie i powiecie tarnowskim*, (w:) Tarnów. Dzieje miasta i regionu, pod red. Feliksa Kiryka, Zygmunta Ruty, T. II, Tarnów 1983, s. 548–550.

⁵ Kronika Rady Szkolnej Krajowej za lata 1916/17, 1917/18, 1918/19, Lwów 1919, s. 122–126.

⁶ Por. Szkoła Podstawowa Nr 9 im. T. Kościuszki w Nowym Sączu. Kronika Szkoły im. T. Kościuszki w Dąbrówce, s. nlb. (dalej: Kronika Szkoły im. T. Kościuszki).

⁷ Z. Ruta, *Szkolnictwo powszechne w Okręgu Szkolnym Krakowskim w latach 1918–1939*, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk 1980, s. 51.

⁸ Por. *Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1913*. Lwów 1914, s. 808–812; też Kronika Szkoły im. T. Kościuszki; też Szkoła Podstawowa Nr 8 im. W. Jagiełły w Nowym Sączu, Kronika Szkoły im. W. Jagiełły (dalej: Kronika Szkoły im. W. Jagiełły); też Szkoła Podstawowa Nr 3 im. J. Kochanowskiego w Nowym Sączu, Kronika Szkoły im. J. Kochanowskiego (dalej: Kronika Szkoły im. J. Kochanowskiego); też Szkoła Podstawowa Nr 4 w Nowym Sączu, Kronika Szkoły im. U. Kochanowskiej (dalej: Kronika Szkoły im. U. Kochanowskiej); też Szkoła Podstawowa Nr 2 w Nowym Sączu, Kronika Szkoły im. św. Jadwigi (dalej: Kronika Szkoły im. św. Jadwigi); też Szkoła Podstawowa Nr 8 im. W. Jagiełły w Nowym Sączu, Kronika Szkoły im. E. Orzeszkowej w Nowym Sączu (dalej: Kronika Szkoły im. E. Orzeszkowej); też Szkoła Podstawowa Nr 8 im. W. Jagiełły w Nowym Sączu, Kronika Szkoły im. S. Konarskiego w Nowym Sączu (dalej: Kronika Szkoły im. S. Konarskiego); też Szkoła Podstawowa Nr 1 im. A. Mickiewicza w Nowym Sączu, Sprawozdania z posiedzeń

dotkliwie dotykały substancji materialnej szkół oraz kondycji fizycznej uczniów i nauczycieli. Chaos wywołany przenosinami zakładów do innych budynków i pomieszczeń zastępczych – z reguły dużo gorszych – powodował dodatkowe trudności i straty. Dolegliwości te nie ominęły szkół sądeckich, szczególnie niżej zorganizowanych. Nagminnie brakowało opału, zaś budynki szkolne zajmowane były często na inne cele. Siłą rzeczy pomieszczenia przeznaczone na dydaktykę były bardzo przeludnione i intensywnie eksploatowane, gdyż niejednokrotnie w jednym budynku mieściło się kilka szkół, z tego powodu naukę prowadzono tam na dwie zmiany w ograniczonym wymiarze godzin. Przykładowo, okazały budynek Szkoły im. Mickiewicza przez cztery lata wojny zajęty był na cele wojskowe, a uczniowie wówczas uczyli się w pomieszczeniach gmachu sądu. Szkoła odzyskała swoją siedzibę dopiero na początku 1919 r. W sprawozdaniu z wizytacji szkoły odbytej w dniach 11–17 lutego 1919 r. inspektor Stanisław Stobiecki pisze, iż budynek oddany przez miasto szkole nie jest jeszcze w zupełnym porządku. Szkołę odebrano od władz wojskowych bardzo zniszczoną, co wymaga remontu subsydiowanego odpowiednimi kwotami z kasy miejskiej. Zauważa też, że gabinety ogolocene zostały ze zbiorów i pomocy szkolnych, w które szkoła była dotąd dość dobrze wyposażona. Podobnie było ze Szkołą im. Królowej Jadwigi, przejściowo mieszczącą się w budynku tzw. „Ciuciubabki”⁹.

Odzyskane w 1919 r. przez władze oświatowe budynki szkolne wykorzystano z konieczności dla pomieszczenia w nich dodatkowo innych szkół i zakładów, które nie odzyskały lub nie posiadały jeszcze własnych obiektów. W ten sposób m.in. w Szkole im. Królowej Jadwigi znalazła się Szkoła Powszechna im. E. Orzeszkowej, zajmując 2 izby lekcyjne, zaś w budynku Szkoły im. A. Mickiewicza prawie całą dolną kondygnację zajmowało – jak się później okazało przez następne dziesięć lat – II Gimnazjum. W szkołach tych ponadto prowadzono okresowe kursy dokształcające. Tak więc warunki, w jakich przyszło prowadzić zajęcia, były bardzo trudne. Zubożony przez powyższe czynniki cykl edukacji szkolnej został dodatkowo zakłócony przez epidemię grypy hiszpańskiej, której główna fala przeszła przez szkoły sądeckie w listopadzie i grudniu 1918 r. Choroba ta dotknęła większość uczniów i nauczycieli do tego stopnia, że zajęcia szkolne, ze względu na dużą absencję, były kilkakrotnie zawieszane na okres 2–4 tygodni.

Rady Pedagogicznej za lata 1918–1939 (dalej: Sprawozdania R.P. Szkoły im. A. Mickiewicza); też Szkoła Podstawowa Nr 8 im. W. Jagielly w Nowym Sączu, Sprawozdania Rady Pedagogicznej za lata 1918–1939 (dalej: Sprawozdania R.P. Szkoły im. W. Jagielly); też Szkoła Podstawowa Nr 2 im. Królowej Jadwigi w Nowym Sączu, Sprawozdanie Rady Pedagogicznej za lata 1918–1939 (dalej: Sprawozdania R.P. Szkoły im. św. Jadwigi).

⁹ Sprawozdania R.P. Szkoły im. A. Mickiewicza w Nowym Sączu za rok szk. 1918/1919; też Sprawozdania R.P. Szkoły im. św. Jadwigi w Nowym Sączu za rok szk. 1918/19.

Tab. 1. Szkoły ludowe działające w Nowym Sączu w roku szkolnym 1918/19

Lp.	Nazwa szkoły	Rodzaj	Kierujący szkołą	Uwagi
Szkoły publiczne				
1	Szkoła ludowa pospolita 4-klasowa połączona z 3-klasową wydziałową im. A. Mickiewicza	męska	Dyrektor Józef Konarski	
2	Szkoła ludowa pospolita 4-klasowa połączona z 3-klasową wydziałową im. S. Konarskiego	męska	Dyrektor: Paweł Bochenek	
3	Szkoła ludowa pospolita 4-klasowa połączona z 5-klasową wydziałową im. św. Jadwigi	żeńska	Dyrektor: Józef Wyczasany	
4	Szkoła ludowa pospolita 4-klasowa połączona z 3-klasową wydziałową im. K. Hoffmanowej	żeńska	Dyrektor: Klotylda Kowalska	(brak potwierdzonych danych dotyczących działalności klas wydziałowych)
5	Szkoła ludowa pospolita 4-klasowa im. J. Kochanowskiego	męska	Dyrektor: Franciszek Piechowicz	
6	Szkoła ludowa pospolita 4-klasowa im. S. Staszica	męska	brak danych	
7	Szkoła ludowa pospolita 4-klasowa im. W. Jagielly	męska	Kierownik: Aleksander Koch	
8	Szkoła ludowa pospolita 4-klasowa im. E. Orzeszkowej	żeńska	Kierownik: Eugenia Zajączkowska	
9	Szkoła ludowa pospolita 4-klasowa im. św. Barbary	żeńska	brak danych	
10	Szkoła ludowa pospolita 4-klasowa im. U. Kochanowskiej	żeńska	Kierownik: Aleksandra Mroczkowska	
11	Szkoła ludowa pospolita 4-klasowa im. św. Elżbiety	żeńska	brak danych	
12	Szkoła ludowa pospolita 4-klasowa im. T. Kościuszki	mieszana	Kierownik: Franciszek Milówka	
Szkoły prywatne				
1	Szkoła ludowa pospolita 2-klasowa Zgromadzenia ss. Niepokalanego Poczęcia NMP	żeńska	brak danych	
2	Szkoła ludowa pospolita 2-klasowa ewangelicka	mieszana	brak danych	

Źródło: Kroniki szkół im. T. Kościuszki, im. W. Jagielly, im. U. Kochanowskiej, im. J. Kochanowskiego, im. św. Jadwigi, im. E. Orzeszkowej, im. S. Konarskiego; też Sprawozdanie z posiedzeń rad pedagogicznych szkół: im. A. Mickiewicza, im. W. Jagielly, im. św. Jadwigi. Źródła te potwierdzają działalność pozostałych szkół ludowych.

Innym powodem przerywania zajęć w szkołach sądeckich były pojawiające się trudności opalowe. Brak węgla, a raczej środków na jego zakup, powodował przerwy w nauce wynoszące niekiedy kilka miesięcy. Zjawisko to poczynszy od

r. szk. 1918/19 pojawiało się przez cały okres dwudziestolecia międzywojennego, szczególnie nasilając się w latach kryzysowych.

Powolna stabilizacja społeczno-polityczna kraju, następująca w latach 1918–1921, powodowała dalsze zmiany strukturalne i organizacyjne w szkolnictwie. Przyjęty na terenach byłej Galicji model oświaty powoli ulegał przekształceniu w miarę wprowadzania w życie rozporządzeń centralnych władz oświatowych. W wyniku tych przemian w lutym 1921 r. nastąpiła likwidacja Rady Szkolnej Krajowej. W jej miejsce utworzono Okręg Szkolny Lwowski. W kilka miesięcy później z dużych terenów okręgu lwowskiego wydzielono Okręg Szkolny Krakowski oraz przystąpiono do tworzenia powiatowej i gminnej administracji szkolnej¹⁰. W lipcu 1921 r. przyjęto w miejsce dotychczasowych nazw szkoła ludowa, pospolita, wydziałowa jednolitą nomenklaturę „szkoła powszechna”¹¹, a działającą dotychczas w Nowym Sączu Radę Szkolną Okręgową przekształcono w Radę Szkolną Powiatową.

Dalsze przemiany w szkolnictwie powszechnym nastąpiły w rok później, kiedy rozpoczęto uaktualniać strukturę organizacyjną na podstawie ustawy sejmowej z 17 lutego 1922 r. – o zakładaniu i utrzymywaniu publicznych szkół powszechnych¹². Dokonany wówczas przegląd spowodował likwidację dwu niżej zorganizowanych szkół sądeckich – męskiej im. St. Staszica i żeńskiej im. św. Barbary, bowiem ustawa określała jednoznacznie limity dzieci pozwalające kreować szkołę odpowiedniego stopnia.

Równocześnie daje się zauważyć wzrost liczby oddziałów w innych szkołach powszechnych na terenie miasta. Ukształtowaną na podstawie nowych przepisów sieć szkół powszechnych w Nowym Sączu ilustruje tabela 2. Czy sieć ta była wystarczająca dla zapewnienia realizacji obowiązku szkolnego? Z danych statystycznych wynika, iż w roku szkolnym 1925/26 do powszechnych szkół publicznych w Nowym Sączu zapisało się 4 112 uczniów, ponadto w szkołach prywatnych tego typu było ich 105. Dziesięć publicznych szkół powszechnych w zasadzie musiało zapewnić wszystkim dzieciom z miasta, będącym w wieku obowiązku szkolnego (7–14 lat), możliwość pobierania nauki.

---

¹⁰ Z. Ruta, *Szkolnictwo, oświata i wychowanie w powiecie dąbrowskim w latach 1918–1939*, (w:) *Dąbrowa Tarnowska. Zarys dziejów miasta i powiatu*, pod red. F. Kiryka, Z. Ruty. Warszawa–Kraków 1974, s. 474; też Z. Ruta, *Szkolnictwo powszechne w Okręgu Szkolnym Krakowskim w latach 1918–1939*, s. 23–27.

¹¹ *Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego*, 1921, nr 11, poz. 4740/III.

¹² *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*, 1922, nr 18, poz. 143–144; też *Dziennik Urzędowy Ministerstwa WR i OP*, 1922, nr 12, poz. 110, 111.

Tab. 2. Szkoły powszechne publiczne

Lp	Nazwa szkoły	Adres	Płeć uczniów	Izby lekcyjne			
				Ogółem		W budynkach własnych	
				liczba	pow. w m ²	liczba	pow. w m ²
Szkoły publiczne							
1	Szk. P. im. św. Elżbiety	ul. Batorego 76	Ż	6	392,7	6	392,7
2	Szk. P. im. św. Jadwigi	ul. Jagiellońska 32	Ż	15	727,0	15	727,0
3	Szk. P. im. W. Jagielły	ul. Batorego 74	M	5	208,2	-	-
4	Szk. P. im. K. Hoffmanowej	ul. Staszica 61	Ż	13	676,3	13	676,3
5	Szk. P. im. J. Kochanowskiego	ul. Kochanowskiego 3	M	4	200,8	-	-
6	Szk. P. im. U. Kochanowskiej	ul. Kochanowskiego 9	M	5	274,7	5	274,7
7	Szk. P. im. St. Konarskiego	ul. Jagiellońska 61	M	9	486,0	9	486,0
8	Szk. P. im. T. Kościuszki	Dąbrówka	koed.	6	312,7	6	312,7
9	Szk. P. im. A. Mickiewicza	ul. Długosza 2	M	8	481,0	8	481,0
10	Szk. P. im. E. Orzeszkowej	ul. Jagiellońska 32	Ż	1	112,3	2	112,3
Ogółem:				73	3871,7	64	3463,0
Szkoły prywatne							
1	Szk. Pow. Zgromadzenia ss. Niepokalanego Poczęcia NMP	Biały Klasztor	Ż	3	144,0	3	144
2	Szk. P. Gminy Ewangelickiej	ul. Pijarska 21	koed.	3	124,0	3	124
Ogółem:				6	268,0	6	268,0

Źródło: *Szkoły Powszechne Rzeczypospolitej Polskiej w roku szkolnym 1925/26. Stan z 1 grudnia 1925 r.*, pod red. M. Falskiego, Warszawa 1927, s. 427, 593.

i prywatne w Nowym Sączu (Stan z 1 grudnia 1925 r.)

Inne izby szkolne	Mieszkania nauczycieli w budynkach własnych		Grunty szkolne w ha		Nauczyciele w charakterze		Godziny lekcyjne tygodniowo	Dzieci zapisane do szkoły					Język nau czania
	mie- szkań	izb (ku- chni)	w użyciu szkoły	w użyciu nau- czycieli	etato- wych	nad- etato- wych		ogó- lem	uczęszczające z odległości				
									1 km	1-2 km	2-3 km	ponad 3 km	
2	-	-	-	0,1	11	2	230	299	239	43	5	12	pol.
5	-	-	-	-	20	1	455	674	620	-	22	22	pol.
1	-	-	-	-	10	-	191	310	208	62	25	15	pol.
1	1	4(1)	-	-	18	-	356	529	381	101	7	40	pol.
-	-	-	-	-	9	-	217	340	298	13	22	7	pol.
2	1	3(1)	-	-	12	1	269	451	419	15	12	5	pol.
5	1	4(1)	-	-	12	-	256	389	200	110	45	44	pol.
1	1	4(1)	-	0,4	12	-	264	378	224	105	34	15	pol.
5	-	-	-	-	17	-	384	568	477	26	27	38	pol.
-	-	-	-	-	4	-	97	174	152	14	8	-	pol.
22	4	15(4)	-	0,5	125	4	2719	4112	3228	479	207	198	
-	-	-	-	-	3	-	76	29	20	8	-	1	pol.
-	-	-	-	-	4	-	94	76	10	38	28	-	pol. ukr.
-	-	-	-	-	7	-	170	105	30	46	28	1	

Szkoły mieściły się przeważnie we własnych budynkach, za wyjątkiem dwóch tj.: Szkoły Powszechnej im. Wł. Jagiełły i Szkoły Powszechnej im. J. Kochanowskiego, które wynajmowały lokale. Warunki nauki były dość zróżnicowane. Największą liczbą izb lekcyjnych dysponowały dwie szkoły żeńskie: im. św. Jadwigi (15) i im. K. Hoffmanowej (13). Z kolei jeżeli obliczymy powierzchnię przypadającą na jednego ucznia zapisanego wówczas do szkoły, okaże się, że najprzestrzenniej było w Szkole Powszechnej im. św. Elżbiety, gdzie współczynnik ten wynosił 1,3 m². Natomiast większość szkół męskich powszechnych miała o wiele gorsze warunki, gdyż na jednego ucznia przypadało tam ok. 0,6 m².

Największe szkoły, takie jak: św. Jadwigi, Hoffmanowej, Konarskiego czy Mickiewicza, usytuowane w centrum miasta, cieszyły się najlepszą opinią. Często uczęszczała do nich młodzież z obrzeży Nowego Sącza (Heleny, Piekła, Dąbrówki)¹³. Dawały one bowiem rękojmię dalszego awansu edukacyjnego, czego w takim zakresie nie mogły zapewnić pozostałe szkoły. Tradycją tych zakładów było organizowanie dodatkowych lekcji dla uczniów, którzy mieli zdawać do gimnazjów lub innych szkół średnich. Sytuację pogarszały jeszcze braki budynków i odpowiednich pomieszczeń dla innych szkół, stąd ciasnota w szkole Mickiewicza, Jadwigi czy Konarskiego, które wynajmowały część swoich sal i pomieszczeń innym zakładom. W zdecydowanie lepszych warunkach uczyły się dzieci w prywatnych szkołach powszechnych, a w szczególności w żeńskiej szkole prowadzonej przez Zgromadzenie ss. Niepokalanego Poczęcia NMP w Białym Klasztorze.

Większość z uczących w powszechnych szkołach sądeckich zatrudniona była w charakterze nauczycieli etatowych. Jedynie czterech należało do grona nadetatowców. Statystycznie na jednego nauczyciela przypadało wówczas w Nowym Sączu 31 uczniów, co było jednak wielkością pozorną, gdyż w rzeczywistości pewna liczba pedagogów była urlopowana z powodów zdrowotnych.

Ukształtowana na początku lat dwudziestych sieć szkół powszechnych publicznych przetrwała w niezmiennym stanie do końca okresu dwudziestolecia międzywojennego. Mogła ulec likwidacji jedynie prywatna szkoła powszechna Zgromadzenia ss. Niepokalanego Poczęcia NMP, której już nie wykazywano w statystykach za rok szkolny 1930/31¹⁴. Zmieniały się jednak warunki, w których przyszło wówczas szkołom sądeckim pracować. W lutym 1928 r. Szkoła Powszechna im. A. Mickiewicza odzyskała w końcu lokale zajmowane w jej budynku przez II Gimnazjum¹⁵. W pomieszczeniach szkoły pozostała jednakże nadal zawodowa szkoła dokształcająca, zajmująca w godzinach popołudniowych i wieczornych osiem sal lekcyjnych, co stwarzało dalej wiele problemów natury organizacyjnej i powodowało dekapitalizację obiektu. Podejmowane jednostkowe próby inwestycji nie dotyczyły bezpo-

---

¹³ Zob. Sprawozdania R.P. Szkoły im. A. Mickiewicza za lata 1922–1927; też Sprawozdanie R.P. im. św. Jadwigi za lata 1923–1929.

¹⁴ *Szkoły Rzeczypospolitej Polskiej w roku szkolnym 1930/31*, s. 377–378.

¹⁵ Por. Sprawozdanie R.P. Szkoły im. A. Mickiewicza. Protokół z dnia 25 I 1928 r.

średnio szkolnictwa powszechnego, toteż na początku lat trzydziestych szkoły te zaczęły mieć problemy ze zwiększoną liczbą uczniów. Trudności te pogłębiały niedomagania ekonomiczne i finansowe, jakie niósł zbliżający się kryzys.

W roku szkolnym 1930/31 w publicznych szkołach powszechnych Nowego Sącza zapisanych było 4 299 uczniów (zob. tab. 3) – o około dwustu więcej niż w 1925 r. – równocześnie zmniejszyła się dość znacznie liczba nauczycieli uczących w tych szkołach, co spowodowało z kolei wzrost ich obciążenia dydaktycznego. Szesnastu nauczycieli miało powyżej 30 godzin tygodniowo zajęć lekcyjnych. Niewiele też zwiększyła się powierzchnia lokali szkolnych. W zasadzie ilość sal lekcyjnych nie uległa istotnej zmianie, gdyż w porównaniu z 1925 rokiem w publicznych szkołach powszechnych tego miasta notowano tylko o jedną izbę więcej. Okoliczności te zapewne spowodowały pogorszenie warunków w większości szkół powszechnych w Nowym Sączu. Opisane zjawiska dowodzą narastającego kryzysu szkoły, który dotknął w tym czasie całe szkolnictwo polskie.

Zasadnicze zmiany strukturalne i programowe nastąpiły w szkolnictwie polskim na podstawie ustawy z dnia 11 marca 1932 r. o ustroju szkolnym. Szkoła powszechna podzielona została wówczas na trzy stopnie organizacyjne i odpowiadające im szczeble programowe. Najwyższy III stopień stanowiła 7-klasowa szkoła powszechna, będąca podstawą organizacyjną i programową nowego ustroju szkolnego¹⁶. Do utworzenia tego stopnia szkoły wymagana była minimalna liczba 211 uczniów. Stopień II tworzono, gdy liczba ta wynosiła od 121–210 uczniów, natomiast najniżej zorganizowana szkoła – I stopnia – powstawała wtedy, gdy w danym obwodzie szkolnym było mniej niż 120 dzieci w wieku obowiązku szkolnego¹⁷.

Dalszy awans edukacyjny – czyli prawo ubiegania się o wstęp do szkoły średniej mieli, w myśl nowej ustawy, jedynie absolwenci II i III stopnia organizacyjnego szkoły powszechnej. Uniemożliwiała to dalszą naukę szkolną przede wszystkim młodzieży wiejskiej lub wywodzącej się z małych skupisk aglomeracyjnych, gdzie nie istniały dogodne warunki dla tworzenia szkół wyżej zorganizowanych.

Nowosądeckie publiczne szkoły powszechne znalazły się w tej korzystnej sytuacji, że wszystkie spełniały warunki potrzebne do kreowania szkoły III stopnia. Przekształcanie ich w myśl nowej ustawy nastąpiło na podstawie odpowiedniego rozporządzenia ministra dopiero w 1937 r.¹⁸, co wyraźnie odnotowane zostało w zachowanej dokumentacji. W tej formie, strukturach i programach działały do wybuchu wojny 1939 r.

O charakterze i poziomie tych placówek decydowali przede wszystkim uczący w nich nauczyciele. W dwudziestoleciu międzywojennym przez szkoły powszechne Nowego Sącza przewinęła się ich rzesza. W przybliżeniu szacować ją można liczbą kilkuset osób.

---

¹⁶ Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej 1932, nr 30, poz. 389, art. 11.

¹⁷ Dz.Urz.Min.WRiOP, 1933, nr 14, poz. 194.

¹⁸ Dz.Urz.Min.WRiOP, 1937, nr 8, poz. 230, 231.

Tab. 3. Szkoły powszechnie publiczne i prywatne w Nowym Sączu w roku szkolnym 1930/31

Nazwa szkoły	Adres	Płeć uczniów	Stopień organizacyjny	Lokal szkolny w m ² w budynkach własnych	Lokal szkolny w m ² w budynkach wynajmowanych	Ilość sal lekcyjnych	Liczba nauczycieli*	Liczba zapisanych uczniów
Szkoły publiczne								
1. Pow. im. św. Elżbiety	ul. Batorego 76	Ż	7 kl.	530	-	6	10(7)	418
2. Pow. im. św. Jadwigi	ul. Jagiellońska 72	Ż	7 kl.	954	-	9	11(4)	405
3. Pow. im. W. Jagielly	ul. Batorego 74	M	7 kl.	251	-	5	9(5)	382
4. Pow. im. J. Hoffmanowej	ul. Staszica 61	Ż	7 kl.	934	-	11	10(2)	484
5. Pow. im. J. Kochanowskiego	ul. Kochanowskiego 3	M	7 kl.	257	33	5	9(-)	384
6. Pow. im. U. Kochanowskiej	ul. Kochanowskiego 9	Ż	7 kl.	349	-	5	14(-)	467
7. Pow. im. St. Konarskiego	ul. Jagiellońska 61	M	7 kl.	1049	-	9	10(-)	433
8. Pow. im. T. Kosciuszki	Dąbrówka Osiedle	koed.	7 kl.	419	-	6	11(-)	452
9. Pow. im. A. Mickiewicza	ul. Długosza 2	M	7 kl.	1515	-	11	14(1)	538
10. Pow. im. E. Orzeszkowej	ul. Jagiellońska 32	Ż	7 kl.	489	-	7	10(-)	336
	Ogółem:			6747	33	74	108(16)	4299
Szkoły prywatne								
1. Pow. Gminy Ewangelickiej	ul. Piłarska 21	koed.	4 kl.	495	-	3	4(3)	72

* W nawiasie – liczba nauczycieli uczących 30 godz. lekcyjnych tygodniowo.

Źródło: *Szkoły Rzeczypospolitej Polskiej w roku szkolnym 1930/31*, pod red. Mariana Falskiego, Warszawa 1933, s. 377–378.

Przeważnie byli to ludzie posiadający wykształcenie zawodowe uzyskane w seminariach nauczycielskich, niekiedy uzupełnione na wyższych kursach nauczycielskich, gdzie zdobywano specjalizacje przedmiotowe. Po 1930 r. pojawiają się także absolwenci pedagogów. W grupie tej przeważali nauczyciele ustabilizowani, uczący kilkanaście lat w tej samej szkole. Niektórzy wykładali dodatkowo w szkołach zawodowych i na różnego rodzaju kursach.

Wielu z nich zasługiwałoby na szersze przedstawienie, niestety jest to niemożliwe, ze względu na ściśle określoną objętość opracowania. Wymieńmy zatem tych, którzy najczęściej przewijali się na kartach zachowanej dokumentacji, jako kierownicy placówek i aktywnie działający nauczyciele. M.in. byli to: Antoni Broszkiewicz, Karol Myczkowski (Szk. P. im. A. Mickiewicza), Józef Wyczesany, Maria Langerowa (Szk. P. im. św. Jadwigi), Leon Milówka, Jan Potoczek (Szk. P. im. St. Konarskiego), Edward Fyda (Szk. P. im. J. Kochanowskiego), Helena Fedyk, Aleksandra Mroczkowska (Szk. P. im. U. Kochanowskiej), Franciszek Milówka (Szk. P. im. T. Kościuszki), Franciszek Młyniec (Szk. P. im. Wł. Jagielly), Eugenia Zajączkowska (Szk. P. im. św. Elżbiety). Niektórzy, jak m.in. H. Fedyk, E. Fyda, K. Myczkowski czy J. Potoczek kierowali szkołami w czasie okupacji hitlerowskiej, angażując się aktywnie w tajne nauczanie¹⁹.

Pod ich kierunkiem działalność szkół, mimo trudnych warunków, często wychodziła poza ramy nakreślone planami i programami. W każdej szkole sądeckiej co roku organizowano dla młodzieży wycieczki, nierzadko kilkudniowe, w pobliże góry (Beskidy, Pieniny) lub do Krakowa czy Częstochowy. Nawiązywano współpracę ze szkołami w terenie dostarczając im książek i pomocy szkolnych. Przykładowo Szkoła Powszechna im. A. Mickiewicza opiekowała się jednoklasową szkołą w Łabowcu. Nauczyciele szkół sądeckich często odwiedzali się nawzajem w szkołach, wygłaszając prelekcje i wykłady metodyczne.

Prowadzona działalność przyjmowana była przez społeczność miejscową z uznaniem i poważaniem, a osiągnięte wyniki znajdowały pochlebne opinie w oczach grona profesorskiego sądeckich szkół średnich.

---

¹⁹ Archiwum Polskiej Akademii Nauk, Oddział w Krakowie, Zespół Badawczy do Dziejów Oświaty w latach okupacji hitlerowskiej 1939–45, K II–17, (Nowy Sącz).